

ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Як правило, дослідження в рамках написання курсової роботи складається з шести етапів.

Перший етап включає обґрунтування теми та усвідомлення **актуальності**¹ її дослідження, вибір об'єкта, предмета та визначення мети дослідження. Їх виокремлення і формулювання відштовхується від виділення конкретної проблемної ситуації, обраної для розв'язання в даній роботі. **Проблемна ситуація** відображає критичну неузгодженість, суперечність між наявним станом об'єкта дослідження в реальній практиці і вимогами до його ефективнішого функціонування. Зазвичай для виділення проблемної ситуації необхідною є **оцінка стану опрацювання обраної теми** із зазначенням прізвищ науковців, що її вивчали і виокремленням тих її аспектів, що не отримали достатнього висвітлення в літературі.

Чітко виділена проблемна ситуація допомагає обрати об'єкт і предмет дослідження, сформулювати його мету і завдання.

Об'єктом дослідження є частина реальності, на яку спрямована пізнавальна активність дослідника; *вся сукупність зв'язків, відношень* різних аспектів теорії і практики, яка є джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження – це тільки ті *істотні зв'язки та відношення*, якості об'єкта, які досліджуються з визначеною метою в даних умовах. Вони є головними, визначальними для даного дослідження. *Предмет дослідження є вужчим за його об'єкт*. Відповідно об'єкт дослідження виокремлюється таким чином, щоб у його межах містились відповіді на всі можливі запитання з приводу обраного предмета дослідження.

Мета дослідження – конкретний усвідомлений образ очікуваного результату, на досягнення якого направлена діяльність дослідника. Мета спрямовує дослідницьку діяльність та визначає можливі засоби її досягнення через формування завдань дослідження.

¹ При її формулюванні необхідно звернути увагу, що *актуальність теми* означає її відповідність сучасним потребам суспільної науки і практики, а не просто її важливість незалежно від етапу історичного розвитку.

Другий етап дозволяє визначити **завдання** кваліфікаційної роботи на основі проведеного літературного огляду стану проблеми під кутом зору мети роботи.

Основною методологічною вимогою до виконання огляду є наявність чітко поставленої мети і конкретного об'єкта дослідження.

Завдання дослідження можуть включати в себе наступні елементи:

1) вирішення необхідних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження (зокрема, уточнення сутності ключових понять, огляд спеціально-наукових поглядів на проблему, аналіз становлення проблеми в ретроспективному плані);

2) виокремлення методологічних підходів, принципів і методів, які можуть бути застосовані для дослідження проблеми, та обґрунтування вибору методів, які будуть використані саме в цій роботі, включаючи як методи загальнонаукові так і методи емпіричного дослідження;

3) всебічне вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, типових недоліків і труднощів, їх причин, типових рис передового досвіду з вирішення досліджуваної проблеми. Таке вивчення дозволяє уточнити, перевірити ті дані, які опубліковані в спеціальній літературі, періодичних виданнях, підняти їх з рівня думок окремих авторів на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження процесу в даному напрямку);

4) обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення даної проблеми (це обґрунтування, з одного боку, спирається на теоретичні дані, отримані автором у процесі вирішення першого завдання свого дослідження, а з другого – на матеріали результатів емпіричних досліджень, тобто на дані вирішення другого завдання дослідження). Обґрунтування системи заходів практично співпадає з конкретизацією гіпотези дослідження;

5) емпірична перевірка запропонованої системи заходів з точки зору відповідності її критеріям оптимальності й ефективності, тобто досягнення максимально можливих у

відповідних умовах результатів вирішення цієї проблеми при певних затратах часу і зусиль;

б) розробка рекомендацій та пропозицій щодо використання отриманих автором результатів дослідження на практиці.

Звичайно, коло завдань дослідження залежить від можливостей самого дослідника, рівня його фахової підготовки і попереднього досвіду наукової роботи, наявності часу та матеріально-технічного забезпечення. Але всі поставлені завдання повинні бути логічно взаємопов'язані таким чином, щоб кожне попереднє з необхідністю диктувало потребу в наступному, а кожне наступне завдання – у свою чергу – мало необхідне підґрунтя в результатах виконання попереднього. Поставлені на цьому етапі завдання, зрештою, визначають структуру кваліфікаційної роботи: адже *при складанні плану останньої кожному поставленому завданню логічно має відповідати окремий підрозділ.*

Третій етап включає відпрацювання *гіпотези* та теоретичних передумов дослідження. Гіпотеза є одним із методів розвитку наукового знання, а також структурним елементом теорії. Вона має формуватись як *таке припущення, при якому на основі ряду факторів можна зробити висновок про зв'язок між явищами або про причини явища*, причому цей висновок не можна вважати повністю доведеним. Гіпотеза має формуватись так, щоб з її змісту чітко проглядалися положення, що потребують доведень і захисту. Гіпотеза по праву вважається головним методологічним стрижнем будь-якого дослідження.

Гіпотези, які висуваються у кваліфікаційних роботах можуть бути:

– *описові*, що передбачають існування якого-небудь явища, описують його причини і можливі наслідки;

– *пояснювальні* – в них дається тлумачення можливих наслідків з певних причин, а також характеризуються умови та обставини, за яких ці наслідки обов'язково наступають;

– *описово-пояснювальні* – як комбінація гіпотез першого і другого типу.

Описовий тип гіпотез у меншій мірі дає можливість передбачення, а пояснювальний – не тільки дає таку можливість, а й, більше того, є їх головною властивістю. Тому пояснювальний тип гіпотез частіше використовуються в дослідженнях, оскільки вони виводять дослідника на припущення існування певних зв'язків між явищами, чинниками та умовами.

Побудова гіпотези можлива лише на основі старанного вивчення явищ. Крім того, будь-яка гіпотеза має бути конкретною – вона повинна відповідати конкретній меті і описувати конкретний об'єкт дослідження.

Кваліфікаційна робота повинна містити одну **основну** і 2-5 **допоміжних гіпотез**. При цьому основна гіпотеза найчастіше висувається в масштабі поставленої мети роботи, а допоміжні – в рамках поставлених дослідницьких завдань.

Четвертий етап включає розробку **структури** роботи, яка в готовому вигляді буде відображена в її **змісті**. Оскільки структура кваліфікаційної роботи формується у відповідності до поставлених завдань дослідження, то в ній найчастіше виокремлюється три розділи.

Розділ 1 присвячений формуванню методологічного фундаменту дослідження. В його рамках мають бути виконані такі завдання:

- уточнення змісту основних понять дослідження;
- оцінка сучасного стану розробки обраної проблематики – або за посередництвом вивчення історії її розвитку, або шляхом визначення специфіки спеціально-наукових підходів до її тлумачення;
- обґрунтування методологічних підходів, принципів і методів, за посередництвом яких буде здійснено дослідження.

При аналізі основних понять дослідження необхідно уникати простого їх перерахування, як у підручниках – слід дотримуватись стилю наукової роботи, що передбачає критичний аналіз різних дефініцій, їх групування, виділення недоліків тих чи інших визначень – що дозволяє автору, в кінцевому рахунку, обґрунтувати власну дефініцію.

Можливі два основні варіанти побудови першого розділу – залежно від того, чи передбачає робота впровадження якогось

нового неприйнятого в науці терміна або формування нового інтегрованого концепту дослідження. Якщо так, тоді структура першого розділу має вигляд, зображений на рисунку 2.1.

РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ...

- 1.1. Обґрунтування "...” як центрального концепту дослідження.
- 1.2. Історія дослідження проблеми ... АБО
 Спеціально-наукові підходи до ...
- 1.3. Підходи, принципи і методи дослідження ...

Рис. 2.1. Схема структуризації першого розділу (варіант А)

ж дослідник оперує прийнятими в науці поняттями, доцільно розпочати перший розділ одразу з аналізу стану опрацювання проблеми (див. рис. 2.2.).

РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ...

- 1.1. Стан розробки проблеми ... АБО
 Історія дослідження проблеми ... АБО
 Спеціально-наукові підходи до ... тощо.
- 1.2. Підходи, принципи і методи дослідження ...
- 1.3. Категоріальний апарат дослідження ...

Рис. 2.2. Схема структуризації першого розділу (варіант Б)

Розділ 1 також часто називають “Історико-методологічні засади дослідження ...”, або “Світоглядно-методологічні основи ...” тощо.

Розділ 2 присвячений теоретичному аналізу предмета дослідження. Головні вимоги до нього – спрямованість на всебічне вивчення предмета і тісний взаємозв’язок підрозділів, підпорядкований чіткій логіці. Ця логіка взаємозв’язку може забезпечуватись кількома варіантами.

Варіант А передбачає дослідження предмета від загального до часткового з обов'язковим виділенням особливого (приклад див. на рис. 2.3.). Найчастіше це означає послідовне звуження масштабу розгляду обраної проблемної ситуації від об'єкта до предмета дослідження.

РОЗДІЛ 2 УНІФІКОВАНІ ФОРМИ ДОКУМЕНТІВ В ОСВІТНІЙ
СФЕРІ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

- 2.1. Загальна характеристика документування системи освіти в Україні
- 2.2. Уніфікована система документації: склад, види, функції
- 2.3. Уніфіковані форми документів, що визначають зміст освіти

Рис. 2.3. Приклад структури другого розділу (варіант А)

Варіант Б ґрунтується на тому, що будь-яке явище дійсності детермінується, з одного боку, внутрішніми чинниками (за Г.В.Ф.Гегелем, – підставою), з іншого, – зовнішніми (тобто умовами). Відповідно до цього варіанту підстава та умови спочатку аналізуються окремо, а потім формується механізм їх взаємодії, який забезпечує саморегуляцію або ефективність функціонування досліджуваного явища (приклад див. на рис. 2.4.).

РОЗДІЛ 2 СТАНДАРТИЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ДОКУМЕНТІВ
ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ ЯК ПРЕДМЕТ
ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

- 2.1. Стандартизація управлінських документів як вимога держави до функціонування закладу освіти
- 2.2. Процес уніфікації як внутрішня необхідність раціоналізації роботи з документами в освітній установі
- 2.3. Стандартизація та уніфікація як процеси підвищення ефективності управління освітньою установою

Рис. 2.4. Приклад структури другого розділу (варіант Б)

Варіант В структурування другого розділу кваліфікаційної роботи доцільно обрати, якщо в предметі дослідження чітко можна виділити дві складові, взаємодія між якими впливає на ефективність виконання функцій. Тоді варто послідовно окремо проаналізувати кожен з цих складових і виділити критерії ефективності їх взаємодії (приклад див. на рис. 2.5.).

РОЗДІЛ 2 УНІФІКОВАНІ ФОРМИ ДОКУМЕНТІВ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

- 2.1. Уніфікація документів: сутність, призначення, форми, технології
- 2.2. Заклади освітньої сфери: місія, базові принципи та механізм функціонування
- 2.3. Уніфіковані форми документів як інструмент оптимізації процесу документування закладів освітньої сфери

Рис. 2.5. Приклад структури другого розділу (варіант В)

Варіант Г оперує категоріями діалектики як універсальної методології наукового пізнання. Вони і дозволяють структурувати матеріал розділ певним чином (див. рис. 2.6.).

РОЗДІЛ 2 ТЕРМІНОЛОГІЯ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

- 2.1. Сутність, природа і генезис документознавчої термінології
- 2.2. Зміст (структура) термінології документознавства, її форми й типи
- 2.3. Критерії оцінки (ефективності функціонування) термінології документознавства

Рис. 2.6. Схема структури другого розділу (варіант Г)

Загалом, розділ 2 репрезентує всебічний теоретичний аналіз предмета дослідження, що дає можливість подальшого виходу на практику. Результатом другого розділу може бути створена теоретична модель, евристичність якої повинна бути перевірена на практиці, або виділення критеріїв ефективності, за

допомогою яких можна перевірити ефективність функціонування конкретної організації тощо.

Відповідно **розділ 3** (праксеологічний) присвячений практичному аналізу предмета дослідження в конкретних емпіричних умовах. В ньому мають бути відображені щонайменше дві складові. Перша – це безпосередньо результати емпіричного дослідження із застосуванням обраного методу (наприклад, анкетного опитування, соціометрії, спостереження, контент-аналізу тощо). За посередництвом критичного мислення в цій частині розділу дослідником обов'язково виділяються конкретні проблеми чи ускладнення в цій сфері. Тому необхідним стає друга складова – рекомендації з вирішення цих проблем, або з оптимізації досліджуваного процесу. Ці дві складові відповідно відображаються у підрозділах 3.1. та 3.2. Іноді доцільним є вставка між ними ще одного підрозділу – присвяченого висвітленню передового досвіду вирішення цих проблем в інших організаціях чи в інших країнах.

Необхідно детальніше зупинитись на праксеологічному розділі кваліфікаційної роботи, адже здебільшого в ньому відображаються **ступеневі відмінності між роботами бакалавра, спеціаліста і магістра**. Ці відмінності в найзагальнішому розумінні пов'язані з тим, що ступінь бакалавра означає достатні професійні здібності в обраній галузі, спеціаліста – високу практичну кваліфікацію, а магістр – це ще й науковець, теоретик, здатний до концептуального вирішення проблем у галузі.

Отже, в третьому розділі кваліфікаційної роботи на основі результатів емпіричного дослідження формулюються рекомендації з оптимізації. У ***бакалаврській роботі*** ці рекомендації можуть обмежуватись ***однокритерійною оптимізацією***. Тобто серед окреслених критеріїв оцінки ефективності обирається один основний і за ним прописується оптимізація. Найчастіше в управлінні комерційною фірмою спираються на критерій її прибутковості; відповідно, обравши розмір прибутку компанії як критерій оцінки ефективності її функціонування, дипломник повинен сформулювати принципи і заходи, реалізація яких дозволить підвищити прибуток.

Критерієм ефективності загальноорганізаційного менеджменту може бути обрана кількість ланок управління, критерієм ефективності роботи з персоналом – кількість працюючих робітників і плінність кадрів тощо.

На відміну від бакалаврської, **робота спеціаліста** передбачає **багатокритерійну оптимізацію**. Можливо, за бажанням студента, замінити багатокритерійну оптимізацію комплексною діагностикою або проектуванням.

Практична частина **магістерської роботи** ще більш ґрунтовна і евристична. Вона обов'язково передбачає діагностику предмета дослідження в конкретних емпіричних умовах з наступним **проектуванням** або **модернізацією**, або **конструюванням** його кращого стану. (Конструювання може зводитись до простого переструктурування предмета дослідження. Проектування передбачає створення чогось нового: нової організаційної структури, нового інструментарію, нової технології тощо. Якщо ж це створюване “нове” має інноваційний характер, відповідний передовим розробкам і прогресивному досвіду, можна говорити про модернізацію). Замість них також може здійснюватись **прогнозування з експертною оцінкою наслідків**. Оптимізація в цьому випадку теж використовується, але виступає не як самоціль, а як засіб, за посередництвом якого обґрунтовується новий проект тощо.

Сформована таким чином структура кваліфікаційної роботи визначає подальші етапи дослідження.

Відповідно **п'ятим етапом** має бути розробка методологічного фундаменту роботи і написання першого розділу.

Шостий етап – здійснення теоретичного аналізу предмета дослідження і написання другого розділу.

Після цього можна перейти до практичного аналізу. **Сьомий етап** дослідження включає розробку **програми та методики емпіричного дослідження**. Програма являє собою план, в якому вказані послідовність і зміст етапів дослідження. Методика емпіричного дослідження містить опис методів, які будуть використані для дослідження.

Методи дослідження підбираються з урахуванням специфіки завдань, які поставив перед собою дослідник, а не

просто перераховуються всі відомі методи тієї чи іншої галузі науки. Метод значною мірою визначає і результативність дослідження, форми організації роботи, загальну методологічну орієнтацію автора. Метод можна розглядати як певний систематизований комплекс прийомів, які застосовує дослідник для досягнення мети і завдань дослідження.

Восьмий етап включає обробку та аналіз результатів емпіричного дослідження, яке проводилося згідно розробленої програми і методик, а також формулювання висновків і рекомендацій за результатами дослідження.

Дев'ятий етап – остаточне літературне оформлення роботи і підготовка до захисту.